

A longobardok hazánkban.

(Második közlemény).

III.

A keletrómai birodalomra nézve sohasem lehetett közönyös, a barbár népek hogyan helyezkednek el a Száva és az Alsó-Duna vonalától éjszakra. Oly hagyományos a régi római birodalmi kapcsolat elve, hogy a nagy Mánuel még a XII. században sem képes szakítani vele; pedig akkor már igazán egységes és megszilárdult, az akkori Európa viszonyait tekintve, modernnek mondható állam működött azon a területen. Annál égetőbb szükség volt a VI. században, hogy a kelet-római birodalom éber figyelemmel kísérje a Pannoniában és Dáciaiban végbemenő változásokat. Igaz, hogy ezek szinte szédületes gyorsasággal következtek egymásra s kifáraszthatták a legfeszültebb figyelmet is.

Az adott helyzet az volt, hogy Gepidiában, Erdély s a Tiszántúl területén oly germán állam alakult, mely veszedelmesen nagy hajlandóságot mutatott a mai Magyarország egész földjének megszállására. Nyugati-Magyarországot régi jogainak alapján Kelet-Róma követelte magának, de erőtlen volt annak megszállására, a nélkül, hogy hajlandó lett volna sorsára hagyni. A longobardok már ott kalandoztak Pannonia éjszaki részén: Rugiland az övék volt, a Kis-Alföld déli oldalát a magukénak tekinthették. A Száva—Dráva közének nagyobbik részén gepidák uralkodtak. A közbeeső dunántúli dombosvidék a keleti gótok kitakarodása után jóformán a „senki földje” volt. A régi római és kelta lakosok germán, kivált keleti gót elemek maradékaival gyarapodva, nagy megadással várták jövő gazdájukat. Teljes bizonytalanság uralkodott ezen a területen; de a keletrómai birodalom sohasem tévesztette szemelől, hogy *neki* s nem a bizonytalanságnak kell uralkodnia; vagy legalább kijelölnie, hogy az ő nevében ki uralkodjék.

Világos, hogy nem a még alig ösmert erejű longobard néptől tartott; hiszen az nem mutatott komoly szándékot, hogy kiszálljon a Szudeták fellegvárából. A Morvamezőn s a Kis-Magyar-Alföldön való megjelenései csak portyázás-számba mentek, a mi nélkül félnomád népet elképzelni is bajos lehetett. A markomann-hagyományok megújításának a körülmények különben sem igen látszottak kedvezni. Ellenben a *gepidák* nagyon erős történeti öntudattal megáldva vagy megverve léptek föl. Már a Krisztus előtti korban körülbelül ott laknak a *sigipedek*, vagy, a hogy egy kis etymológiával értésünkre adják, a sig-gipidek, a győzelmes gepidák, a hol a géták, vagyis a gótok laknak. Jornandes a gepidákat s a gótokat közös eredetűeknek mondja. Vándorlásaik közben mindig egymás szomszédságában maradtak. Magyarországon éjszakkéleti részében telepedtek meg ugyanakkor, mikor a gótok a délnyugati dombos vidéket szállották meg. Nemsokára mindakét nép behódolt a hunoknak s résztvett harczaikban. Attila halála után a magyar hagyományok szerint a hunok Attila egyik fiát, Csabát, az idegen népek a német Krimhildától született másik fiát, Aladárt „akarták vala Attila után királylyá tenni“. Az Aladár nevet azonban csak a magyar mondák ösmerik; külföldi források nem tudnak Attila ilyen nevű fiáról. Ellenben ösmerik Ardarikot, a gepidák királyát, ki a leigázott népek szabadságharczának élére állt. Az ő neve lappanghat a magyaros Aladár névben, a mely különben még Mátyás király idejében is testőrt jelent. Ardarik húga különben is felesége volt Attilának s tőle született Geism (Giesmos, talán Geisa, Géza), ki a hunok veresége után csakugyan nagybátyjához, Ardarikhoz menekült Gepidába. A magyar monda tehát nem téved egészen, midőn a hunok testvérharczáról beszél. A döntő csata a Nedao vagy Netad folyónál történt;¹ a magyar krónikás² szerint Sicambriánál, vagyis Ó-Budánál két álló hétig tartott s azt „maig“, tehát körülbelül 1282-ig, Krimhild csatájának nevezik.³ Szerinte ez ütközetben „annyi vér ömlött, hogy ha a németek szégyenből nem titkolnák és tisztán meg akarnák vallani, a Duña vizét néhány nap sem ember, sem barom nem ihatta,

¹ Jordanes, De rebus Geticis, 50.

² Kézai Simon mester, IV. fej. 5. §

³ A budapestvidéki Crumerum helynévnek valószínűleg semmi köze sincs a Krimhild névhez; de van a középkorban ösmeretes Krimhild fürdőjének.

minthogy Sicambriától Potentia városáig vérrel volt áradva“. E szerint a Netad vagy Nedao pannóniai folyó, melynek fekvéséről annyit vitatkoztak, nem lehet más, mint a Vörösvári-patak, mely Ó-Buda (még 458-ban is Acineum) éjszakkeleti részén Filitori-árok néven szakad a Dunába.

Ennek a csatának a hun birodalom germánjaira nézve nagyobb következései voltak, mint a lipeseinek vagy a waterlooinak a modern németekre. A hunok nemesak világbirodalmukat, hanem eddigi hazájukat is elvesztették. A *gepidák* most odahagyták a Hernád völgyét, csak kis töredékek maradt meg a Szepességben¹ s Marcianus kelet-római császárnak (450—7.) sem volt kifogása az ellen, hogy a Tisza vidékére s Erdélybe a régi Dacia fővárosába telepedjenek át. Attila egyik fia, Geism, népével együtt Ardarik királyhoz Gepidiába menekült² s így mindenestre van valami alapja a világirodalomban is annak a magyar mondának, hogy a hunok egy töredéke Erdélyben (a Székelyföldön) telepedett le.

Ha nem tudnók, hogy Erdély latin neve Transsylvania az ősi Erdőelve elnevezésnek felel meg, kisértésbe jönnénk Erdélyt az Ardarik névből származtatni s Erdély heros eponymosának Ardarikot tartani.³ Ők maguk, vagy inkább ismertetőik, *Gepidiának* nevezték az új hazát, hol szokott módon megfizettették magukat, hogy a kelet-római határokon túl ne törjenek s nem egyszer segítették is a császárokat más barbárok ellen.

Merészet és nagyot gondoltak azonban, mikor Theodorikkal a gótok Itáliába vonúltak Pannoniából. El kell ösmernünk, hogy nagyon természetes volt az eszök járása, mikor a megüresedett Pannoniát a szomszédság jogán maguknak követelték; és hogy nagyon logikusan jártak el, mikor először is a Szerémséget akarták biztosítani Singidunum (Belgrád) és Sirmium (Mitrovicz) elfoglalásával; mert hiszen délről várhatták magukra a legerősebb támadást, okuk

¹ Legalább ezt vitatja Obermüller (*Die Zips und die alten Gepiden*).

² Jordanes, 50—1. Theophanes Chronogr. 185. Geism fiának Mundonak regényes története Thierrynél. Attila fiai, 46—51.

³ Wolff (*Zur Etymologie Siebenbürgischer Fluss- und Bachnamen*. Archiv des V. f. sieb. Landesk. XVII. 504) azt gyanítja, hogy a régi Ardelion (Ardial, Erdély) elnevezésnek nagyon hasonló jelentése volt, mint az Ammianus Marcellinusnál említett Caucalandnak.

lévén föltenni, hogy ilyes terjeszkedést a görög császárság még szövetségeseinek vagy inkább segítőinek sem enged meg. S a görögök, kik idáig is csak erejük szétforgácsolt volta következtében túrték a gepidákat a Dunától éjszakra, nem akarhatták könnyedén kezökre juttatni a vonal meghosszabítását, a Szávától éjszakra eső részt is. A római birodalomnak még dicsősége és hatalma tetőpontján is Traján eszére és szerenéséjére volt szüksége, hogy megtörje egy Decebal daciai hatalmát; a meggyöngült keletrómai birodalomra nézve mennyivel nagyobb veszedelmet jelenthetett egy legalább is két akkora területű hatalom! Ösmerni tanúlván, mit jelent az egységes hatalom *hun* kiadásban, azt az egységet nem-igen lehetett hajlandó *germán* változatban megösmerni.

A gepidák terjeszkedése kétféle védelemre bírta Justinianust. Az egyik abban állt, hogy Alsó- és Felső-Moesia elpusztúlt erősségeit Novae és Singidunum közt újraépíttette, Traján aldunai hídjának védelmére új erősséget emelt, a melyet feleségéről Theodora tornyának nevezett el s a Duna és Haemus közt néhány nyílt várost is fallal vagy palánkkal körítettett, hogy veszedelem idején a nép tudjon hová menekülni.¹

A másik az volt, hogy a gepidák kiterjeszkedését más germán népek dédelgetésével akarta bajosabbá, vagy épen lehetetlenné tenni. Mialatt az Alsó-Dunát Singidunumig (Belgrádig) a heruloknak kell vala védniök, a Szerémséget semmiesetre sem akarta átengedni önző szövetségeseinek, a gepidáknak s a Drávától éjszakra eső vonal védelmét ellenlábasaikra, a longobardokra kívánta bízni. A régi római elv ez, a „divide et impera“ elve; a három ellenséget egymásra zúdíítani, ha mindahárom az ő szövetségese is. Annál jobb reá nézve, ha összetörik egymást.

Igy történt, hogy Justinianus már 534-ben felmondta az évi segélyösszeget a gepidáknak s ugyanazt a longobard királynak ajánlotta fel, fölhatalmazván őt Pannonia megszállására is. Még nagyobb lett Kelet-Róma veszedelme, midőn a gepidák a következő évben már Sirmiumot is megszállták s a Szerémséget hódoltatni kezdték. A longobardok ezek után teljesítették Justinianus kívánatának egyik részét s az 537. évben már egészen a Száváig kalandoztak. A

¹ Procopius, De aedificiis, IV. 6.

longobard-görög szövetségről még semmit sem tudva, *Vitiges* gót király, ki Ravennában Belizár támadásától tartott, 539-ben követeket küldött Wachoz, nagy pénzigéretekkel ösztönözvén, hogy vele szövetkezzék. Követei csak most tudták meg, hogy a longobardok immár szoros szövetségben élnek a görögökkel. A longobardokban azonban volt annyi óvatosság, hogy nem szállották meg addig állandóan Pannoniát, mely részben a keleti gótok tartománya volt, míg el nem dől, Italia a gótoké marad-e, vagy Justinianushoz kerül vissza.

Mindenesetre sajtáságos politika volt Justinianustól, hogy egymásután több germán államalkotást megdöntvén s most épen a keleti gótok lecsöndesítésével bajlódván, Pannoniában azért pártolja az egyik germán-állam szervezkedését, hogy lehetlenné tegye vele a másikat. Mindez csak úgy érthető igazán, ha arra gondolunk, hogy eselszövényével csupán időhaladékat akart nyerni s hogy, ha már a Duna vonalánál nem kerülheti el a germán szomszédságot, legalább megbízhatóbb szövetségest válaszson magának: két rosz közül a kisebbiket. A gepidáknak különben sem boesáthatta meg, hogy szövetséges címökkel visszaélve, a szlávokkal, frankokkal titkon egyetértettek, berohanásaikban résztvettek, Sirmiumot megszállották s a Dráva—Száva között a hódoltatást folytatták. Pedig Julius Caesartól és Augustus Octavianustól Manuelig a rómaiak mindig ezt a vidéket tekintették a mai Magyarország kulesának.

A longobardok a legrakonezátlanabb germánok hírében álltak ugyan, de hiszen Justinianus nem hihette, hogy magával Kelet-Rómával közvetlenül érintkezessenek; mert ha maga komoly ellenségnek tartotta a gepidákat, föl kellett tennie, hogy ezek a longobardoknak nem engedik át egykönnyen a vezérszerepet és kedvökért nem mo. danak le Magyarország egyesítéséről. Másrészt a gepidák közt élt Hildechis, ki magát a longobárd királyi szék törvényes örökösének tartotta s kinek azért nagyon is érdekében állt, hogy a gepidák meg ne béküljenek a longobardok mostani királyi házával. Különben is meghalt Wacho, sőt aránylag rövid idő múlva kiskorú fia, Walther is; és Hildechis nem nézhette közönyösen, hogy most ennek a gyámja, a Gausok házából való *Audoin* tolta föl magát királyúl. A longobardok egy része szintén őt óhajtotta királyúl s a gepidiai menekültnek már háromszáz longobard kísérője akadt. *Turisin* (Thoriswinth) gepida király szintén pártját fogta s ugyanakkor,

mikor az ő lelkét hasonló bűn nyomta Ostrogotha háttérbe szorítása miatt, felszólította a longobardokat, hogy ösmerjék el királyuknak Hildechist, kit az uralkodás törvényesen illet.

Erről azonban Audoin hallani sem akart s kikerülhetetlennek látván a háborút, biztosítani törekedett a maga részére Justinianus pártfogását. Így történt, hogy a longobardok kétségkívül a császár újabb felszólítására, most már igénybe vették az 534. évi meghívást. Justinianus átengedte nekik Pannonia erősségeit és egyéb helységeit, azonkívül pénzzel is bőven ellátta őket; miért is odahagyva Csehországot, Audoin vezetése alatt 546-ban „a Duna tulsó partjára“, a dunántúli dombos vidékre költöztek át, „a gepidáktól nem messze“ telepedvén meg.¹

IV.

Pannoniában az új lakosok többnyire csak romokat, a háborúk és kórságok következtében nagyon megritkult lakosságot találtak.² Ez lehet az oka, hogy mindjárt megérkezésök után becsaptak Dalmáciába s Illyricumba, egészen Epidamnusig pusztítottak és sok rabot, zsákmányt ejtettek. A rabok közül néhányan visszaszöktek ugyan, de ezeket visszakövetelték s vissza is kapták új szövetségeseiktől, a kelet-rómaiaktól, ha mindjárt szüleik kebléről kellett is elrángatni a szerenesétlen menekülteket. Esztelen vakmerőségek — ahogy a gepidák nemsokára vádaskodtak Justinianusnál — valóban arra készítette őket, hogy nekirontsanak mindenkinek, a ki feléjük közelít.

¹ Sigebert Gemblacensis chronographiája (Struvius, *Rerum Germ. Scriptores*, 732. l.) 526-ra teszi a Thurismund és Audoin közt vívott csatát és 527-re a longobardoknak Pannoniába való költözését, a Pannoniából való kiköltözés évétől Paulus nyomán (II. 7.) 42 esztendővel számítván visszafelé. Procopius (*De bello Goth.* III. 33.) Zeuss nyomán 474. l.) szintén 527-re, Justinianus uralkodásának elejére teszi a longobardoknak a Dunán való átkelését; de már Stritter (*Memoriae populorum*, I. 397.) épen Procopius nyomán 549-et (helyesebben 548-at) fogadta el a beköltözés évéül. Waitz (*Monum. Germ. Script. Rerum Longob.* 4.) Bethmann javítása nyomán Paulusnak azt az adatát, hogy a longobardok 42 évig laktak Pannoniában, 22-re javítva s így 568-tól 22-t visszafelé számítva, 546-ot fogadja el a longobardok beköltözésének idejéül. Salamon (*Budapest tört.* II. 40.), Borovszky (*Századok*, 1885. 725.) ez évszámot nálunk is elfogadta, Nagy Géza azonban (*Szilágyi, M. Nemz. Tört. I. k., CCCXXVI. l.*) az első betérés (537.) évét fogadja el egyúttal a honfoglalás évéül.

² Procopius, *Hist. Arcana*, 108.

Mikor azonban a gepidákkal való bonyodalom mind fenyegetőbb jelleget öltött, Audoin abbahagyta a rablókalandozásokat és azonnal követeket küldött Justinianushoz. Figyelmeztette, a gepidák mily „ostobán szemtelenek“, a szolgálat ürügye alatt mennyi kárt tettek birodalmának s hogy most egyenesen Pannoniát akarják meghódítani; figyelmeztette, hogy ők, a longobardok már készen állnak a gepidák ellen s tovább a császár se higgyen ámitásaiknak. A longobardok és rómaiak csak azért is egyesüljenek a gepidák ellen, mert ezek arianusok, ők pedig katolikusok.

Justinianus másnap a gepidák követeit fogadta. A két nép követei úgy vártak döntésére, mint századok múlva a magyar király és erdélyi fejedelem követei szintén Bizáncban, a szultán előtt. A gepidák eszébe juttatták a császárnak, hogy ők régi szövetségesei, számra és vitézségre nézve különbek s bölesebbek és hatalmasabbak a longobardoknál. Segítséget vagy legalább semlegességet kértek tőle velük való ügyük elintézésében.¹

A császár azonban több napi gondolkozás után a longobardok kérését teljesítette; *Constantianus*, *Buza* (Buzes) és *Aratio* parancsnoksága alatt tízezer lovast és *Filemuth* vezetése alatt 1500 herult küldött támogatásukra.

Az aldunai *herulok* egyszer, „mint mondják“,² csak azért ütöttek agyon királyukat, hogy lássák, mint megy a dolog király nélkül; máskor meg egyszerre kértek királyt Skandináviából is, Bizáncból is; és nagy gyönyörűséggel nézték, miként veri ki egyik a másikat. Most azonban a skandináviai *Todasios* pártján levők épen attól tartottak, hogy Filemuth 1500 herulja s a görög sereg *Suartuát* jön visszahelyezni; ők maguk tehát a gepidákhoz esatlakozva, árulóknak tekintették Filemuthéket, megtámadták őket, a csatában azonban vereséget szenvedtek.

A gepidák még nem lévén készen a kettős küzdelemre, fegyverszünetet ajánlottak, mit a longobardok mindamellett is elfogadtak, hogy — régi germán lovagias szokás szerint — már az ütközet helyét és idejét is kitzúzték.

¹ Procopius, *Bellum Gothicum*, II. 22. A követek beszédei u.-o. 34. Magyarul Thierry-nél, *Attila fiai*, 101–106.

² Zeuss (482.) ezért a föltevésért meg is rója Procopiust.

Justinianus csaknem egyszerre értesült erről, csapatainak a herulokon nyert győzelméről s vezéreinek azon aggodalmáról, hogy a gepidák és herulok, sőt oly hamar megbízhatatlanoknak talált új szövetségesei, a longobardok is egyesülten ronthatnak Illyricumra. Annál jobban megvígasztalódott tehát, midőn megtudta, hogy Audoin a békét Hildechis kiadatásához kötötte s hogy ezt a gepidák nem teljesíthetvén, a longobard trónkövetelő a szlávokhoz futott. Most már a fegyverszünet lejártával csakugyan kitört a háború a longobardok és gepidák közt. A mikor azonban a két sereg már szemben állt egymással, „minden különösebb ok nélkül“ megmagyarázhatatlan félelem lepte meg őket s ütközet nélkül kölesönösen megfutottak. A két király és kísérete helyén maradt ugyan, de nem tudta meggátolni az általános bomlást. *Audoin*, abban a hiszemben, hogy csak az ő hadai szaladtak meg, békekérő követeket küldött *Turisin*hez, a kit azonban csak kevesed magával találtak. *Turisin* bevallotta, hogy népe kergetés nélkül futott meg, mire a longobardok bizonykodtak, hogy rajtuk is így esett meg a szégyen. Úgy vélték, mindez azért történt, mert Isten nem akarja a két nép romlását. Akadékoskodás nélkül fegyverszünetet kötöttek tehát két esztendőre s kijelentették, hogy a béke iránt is tárgyalnak s a legkisebb részletekig tisztába hoznak mindent.

Mind a két nép hazatért szállására, megegyezni azonban nem tudott s így újabb mérkőzésre készült. *Turisin* a Maeotis-tó északnyugati részén, a Don és Dnjeper torkolatvidéke közt lakó *kuturgur* húnokkal¹ szövetkezett. Mivel ezek már 549-ben, a fegyverszünet lejárta előtt bejöttek, *Turisin*, hogy ne kelljen idő előtt összeesapnia a longobardokkal, Moesia fölverésére ösztönözte őket, sőt fejenként egy aranyért a szláv portyázókat is átszállíttatta a Dunán. Olyan árulás, a melyet a várnai esata előtt a velenceiek követtek el a magyarokon, midőn a kisázsiai oldalról az európaira hozták át a török hadakat. — A *kuturgurok* azonban olyanformán jártak, mint negyedik század múlva a magyarok *Etelközben*; a császár t. i. a gótokat és a Maeotis keleti partján lakó *uturgurokat* zúdította rájuk, kik levágták a tanyáikon maradtak nagy részét s így a Görögországban

¹ Procopius (Goth. III. 5.) húnoknak mondja őket; ez ellen gr. Kuun Géza, *Relationes*, I. 85 - 6. A *kuturgur* és *uturgur* húnokat tulajdonképen csak *Kuvrát* egyesítette s ezóta nevezik őket bolgároknak.

pórtyázó hadat is visszatérésre kényszerítették. A dontövi mészárlásból megmenekült kuturgurokat a császár Thracziában telepítette le s nagy ajándékokkal engesztelte meg az emiatt haragvó uturgur királyt.

A gepidák tehát elvesztették egyetlen szövetségeseiket, kik megesküdtek, hogy soha sem fognak többé fegyvert a császár ellen. Különbben is teljes erővel kitört a testvérharcz a két hún törzs között, a mely másfélévtized múlva egy harmadik népnek, az *avar*-nak győzelmével végződött. Akkor a kuturgurok nagy része ismét megindult Pannonia felé; de most már mint az avarok alattvalója, a longobardok szövetségének egyik részese. A népvándorlás idejében valóban rohamosan következtek a legképtelenebb változások; s ahhoz, hogy a magyarországi két germán nép egymással leszámoljon, a Don tövétől a Száva tövéig, valami 1500 kilometer hosszúságban mozgásba kellett jönnie a világnak.

Justinianus, hogy a gepidákat a kuturgurokkal és szlávokkal való szövetségök miatt megbüntesse, bosszúságában azonnal segítséget küldött a longobardoknak, kik viszont Italiába, *Totila* ellen küldtek némi hadakat. Talán nemcsak azért, hogy ezzel is kedvében járjanak a császárnak, hanem azért is, mert *Hildechis*, a longobard trónkövetelő, kit a gepidák végre csakugyan kiutasítottak, a szlávok pedig nem segíthettek, hatezer emberével a gótok szabadsághőséhez, *Totilához* kívánt csatlakozni. Ámazonban ép úgy nem jutott el a gótokhoz, mint *Justinianus* serege *Audoinhoz*. A rómaiaknak egy lázadó illyriai város megfékezésére kellett sietniök s így a fegyverszünet lejártával a longobardok s gepidák mérkőzésére kitűzött helyen és időben *Asfeldnél* 551-ben a keletrómai segítségnek csak az a töredéke jelenhetett meg, mely *Audoin* sógorának, *Amalafriid* thüringiai királyfinak vezetése alatt állt.¹ Mindakét fél hősiessen küzdött. Mikor azonban *Audoin* fia, *Alboin* úgy hasította ketté *Turismodot*, a gepida király fiát, hogy ez holtan bukott le lováról, a gepidák futni kezd-

¹ Ekkor történt az az ütközet, melyről *Paulus* (I. 23.) ír; *Procopius* három ütközetet is említ. Az adatok egyeztetésére nézve l. *Aschbach*, *Gesch. der Heruler und Gepiden*, 80. és *Dahn*, *Die Könige der Germanen*, II. 21. A csata helye (*Asfeld*, *Affeld*, *Affelt*, *Afeld* vagy *Hasfelt*) *Paulusnál*, (I. 24.). Magyarország déli megyéiben erre emlékeztető helység nincs; a *Hatzfeld* (*Zsombolya*) név csak a XVIII. században keletkezett.

tek, miközben a longobardok egyre vágták őket. Csak azután tértek vissza, hogy az elesetteket kirabolják s a zsákmányt összeszedjék.

Audoin azonnal megizente a császárnak, hogy nélküle is győzelmet aratott a gepidákon és szemrehányást tett a segítség elmaradása, vagy inkább fogyatékosága miatt. A császár azonban megnyugtatta s megújította a szövetséget. A gepidák, kiknek földjén történt az ütközet, szintén fegyverszünetet kötöttek velük s ennek megerősítésére a longobard királyfi negyvened magával személyes látogatást tett a gepida királynál.

A krónikás szerint úgy esett a dolog, hogy győztes fiát *Audoin* a nagyok kérelmére sem engedte asztalához ülni, mert a népszokásnak megfelelően még nem kapott fegyverzetet idegen királytól. Ez lett volna oka, hogy *Alboin* saját jószántából vállalkozott a *Turisin*hez való menetelre: hőssiességének elősmerését épen a búsongó apától követelvén. A király szívesen fogadta s asztalánál fia gyilkosát ennek a helyére ültette; de mégsem titkolta, hogy fájdalmasan látja azon a helyen. Második fia *Kunemund* azután a legszaporább kanczákhó: hasonlította a longobardokat. „Eredj csak az *asfeldi* mezőre — vágott vissza az egyik longobárd; — ott megláthatod, mekkorát tudnak rugni a kanczáid; ott hevernek a bátyád esontjai, mint valami marhacsontok a gyepen.“ A gepidák felzúdultak, kardjaikhoz kaptak s királyuk csak nagynehezen tudta megakadályozni a vérengzést. „Istentelenség volna — szólt, — hogy a vendéget saját házunkban verjük agyon.“ Egy kis idő múlva vígan poharaztak tovább. *Turisin* saját fia fegyvereivel ajándékozta meg *Alboin*t és bántatlanul bocsátotta haza atyjához, ki most már csakugyan asztalához ültette. A mikor ott elbeszélte kalandját, nemesak az ő bátorságát dicsérték, hanem a *Turisin* nemeslelkűségét is.

A jó viszonyt azonban *Hildechis* csakhamar majdnem ismét megzavarta. Ez a szerencsétlen trónkövetelő ugyanis, kiben oly sok rokonvonás van a magyar történelem *Borisával*, az 549. évi fegyverszünet értelmében eltávozott ugyan a gepida király udvarából, de még mindig számíthatott annak barátságára. A szlávoknál hiában sürgetvén segítséget, 6000 emberével eleinte a gótok szabadságáért küzdő *Totilához* kívánt csatlakozni, egy szerencsés csatája után azonban újtájból visszafordult. A szlávokkal ismét nem boldogulván, háromszázad magával egyenesen *Justinianus* császárhoz ment, ki azonnal egy testőresapat élére állította, s nem adta ki *Audoinnak*,

a ki ellen akármikor felhasználhatta. Hildechis azonban, a longobard király eseleitől tartva, a gót *Goar* tanácsára innen is menekült s *Apri* környékén (a thrák Chersonesusától éjszakra) letelepedett 300 longobard bajtársához futott. Ezek a császári ménesből rabolt lovakon oly gyorsan vágattak Gepidia felé, hogy a meneküléséről császári parancsesal értesített hadak sehohsem érték utól; a Thraeziában imént letelepített kuturgurokat szétszórták, az Illyriában feltartóztatásukra küldött seregen pedig keresztül vágták magukat.

A gepidák ismét befogadták, *Turisin* azonban komolyan aggodott, hogy a béke felbomlik miatta. A szövetséges Justinianus császár és *Audoin* longobard király csakugyan már is kiadatását követelték. A gepidák vénei azonban most is csak azt mondták, hogy inkább veszzenek el feleségeikkel, gyermekeikkel együtt, mint hogy oly rútúl megsértsék a vendégszeretetet.

Turisin esellel akarta magát kivágni kellemetlen helyzetéből. Különben is nyugtalanította, hogy még mindig *Audoin* udvarában él *Ostrhogotha*, a kitől ő vette el a gepidák koronáját, mely atyja, *Elemund* király halála után illette volna. Tudatta tehát *Audoinnal*, hogy csak úgy adhatja ki *Hildechist*, ha ő is kiszolgáltatja *Ostrogothát*. Tudta, hogy nagyjai ellenzése miatt ezt a longobárd király sem teheti, s így őt sem kényszerítheti olyasmire, a mit maga sem teljesíthet. Titokban azonban egyebet is izent *Audoinnak*, minek az lett a következése, hogy kölesönösen meggyilkoltatták a rájuk nézve oly alkalmatlan trónkövetelőket s úgy mutatták, hogy semmit sem tudnak a dolgról.¹

Mindez akkortáiban történhetett, mikor (552.) a szövetség értelmében, de a császár gazdag ajándékainak viszonzásaképen is *Audoin* saját kíséretéből 2500 válogatott vitézt és több mint 3000 apródot küldött Itáliába *Narses* segítségére.² A herulokon, hunokon stb. kívül háromszázad magával egy vitéz gepida, *Asbad* is csatlakozott a sereghez. Ez ifjúnak jutott részül az a szomorú szerencse, hogy a *taginaei* vagy gubbioi csatában (552. júliusában) halálra sebezze *Totilát*, a nagy hőst. *Narsesnek* különben ekkor még sehogysem tetszett a barbárok segítsége. Különösen bosszantották a longobardok, kik fegyelmet nem ösmertek, féktelenül dúltak, égettek s még a templomba menekült asszonyokat sem kímélték. Gazdagon

¹ Paulus nem említi. Procopius, IV. 27.

² U.—o. 26., 32.

megajándékozta tehát és hazabocsátotta őket; de melléjük rendelte *Valerianus* és *Damianus* hadait, hogy a határig kísérik s rablásaikban gátolják őket.¹ A következő esztendőben Totila utóda, Tejas is elesvén, megbukott a keleti gótok itáliai birodalma, melyet Theodorik, Magyarországból kivonulva, hatvanöt esztendővel azelőtt alapított.

Justinianus a világ újra alkotójának, Francicusnak, Alamanicusnak, Gepidicusnak, sőt *Longobardicus*nak nevezte magát, „mintha ezeket a népeket is mint leigázta volna.“ E miatt *Theodebert* frank király 554-ben fel is szólította a gepidákat, longobárdokat s a velők szomszédos germán népeket, hogy ne tűrjék ezt a gyalázatot, hanem használván Narsesnek Itáliában való elfogatását, vele és egymással szövetségbe rontsanak Thraciába. A longobárdok és gepidák azonban nem mutatkoztak ilyen érzékenyeknek. Tudták, hogy Justinianus a vandalok, gótok, perzsák legyőzőjének címét csakugyan viselhette. Fővárosát pár év múlva mégis csak a vén Belizár háromszáz embere menthette meg attól, hogy kétezer vakmerő kuturgur elfoglalja. Az akkor feltűnt *avar nép* ugyan hamarosan és örökre megszabadította a Görög-eszászárságot valamennyi hún törzstől; segítségének azonban már is árát szabta. 562-ben Kis-Scythiából, a mai Romániából követelt magának alkalmas szállást a birodalomban. Kis-Scythiát nem volt hajlandó elcserelni az imént Itáliába távozott *herulok* felső-moesiai tanyájáért,² mely a eszászárság s a longobárdok és gepidák birtokai közé volt beékelve s hol a singidunumi várból a kelet-római őrség akármikor figyelemmel kísérik mozgalmait.

A gepidák ösztönszerűen érezték, hogy az avarok szomszédsága végzetes lehet reájuk nézve. Délkeleten, hol a síkságot katonailag megszállták, nem mertek velők egyenesen kikötni; mikor azonban 565-ben visszatértek az elbemelléki kalandból, hol *Siegbert* austrasiai király győzelmet aratott rajtuk, a futókat ők is megtámadták,³ a mit az avarok nem felejtettek el nekik.

Csakhamar alkalmuk nyílt reá, hogy két tűz közé szorítsák a gepidákat.

DR. MÁRKI SÁNDOR.

¹ Paulus (II. 1.) s vele Valkai históriás éneke Audoinról és Alboinról (7. 1) ez eseményt a Kunimund halála után beszéli el. Ezzel szemben I. Agathias históriáját (1—4.) s magát Procopius, VI. 26., 33.

² Menander, Exc. Leg. (bonni kiadás) 235.

³ Thierry (159. 1.) föltevése.